

Szemérem és teremtés

Rosenstock: „Közösség. A bizalom aktusában a lélek mentesítve érzi magát életfeladatai egy része alól, ezeket valaki más vállalja át. Tehermentesítő és összekötő utak nyílnak meg lélektől lélekig, pusztán lelki eszközökkel. Ezek a tehermentesítő folyamatok a lélek krízis- és szenvedőképességének ellensúlyai. ... Amikor a lélek kiutat keres a testi változások között, a szellemi előítéletek tébo-lyából, játéktérre, burokra van szüksége, ‘érzését körülvevő térre’, hogy érzése növekedhessen vagy eltűnhessen, igent mondhasson rá, vagy megtagadhassa, revideálhassa vagy dicsérhesse. A félelem és remény között élő lélek csak úgy alakíthatja ki formáját, ha bizonyos mértékig szabadon kísérle-tezhet, megvan hozzá a kötetlen rugalmassága, nem kell minden pillanatban alávetnie magát az ok és okozat nyilvános törvényének. Ehhez a *szemérem* biztosít játéktérrel. Szemérem nélkül, a szemé-rem előtt vagy a szemérmén túl nem növekszik a lélek.”¹

„Akkor növünk, amikor nem nézünk oda”²: és amikor *mások* sem néznek oda.

Szemérem és teremtés összefüggése! A teremtés nem a semmiből történik, de a senki-által-oda-nem-nézés mindenestre a feltétele. „Kezdetben teremtette Isten” „(az eget és) a földet”. De „a föld *טוהו ובוהו* (tohu vabohu) volt és *sötétség a szakadék színén* (על פני!) és Isten *szelleme lebegett a víz színén* (על פני! arcán! Sötétség takarta el arcát! „És mondta Isten:” – kinek mondta? Senkinek, csak magának: a teremtő akarat szavá (igévé, logosszá!) vált és *a teremtő akarat volt az ige, és az ige a teremtő akarat volt*. Csak ez után válik az ige „testté”. Nem „gondolta magában” Isten, hanem mondta. (*Magának* mint önmaga második személyének? Mert még nem szólított meg senkit és semmit önmagán kívül, csak az alkotás befejezése után kiáltja oda a nevet a megalkotottnak; és később is, valahányszor önmagán kívül máshoz szól, a Biblia megmondja, hogy kihez – ל, לא, – szól.) Hogy „mondja” magának, a specifikum, ami megkülönbözteti a vágyat az akarattól.

Visszatérve a rejtőzés, az oda-nem-nézés, a szégyen (lásd a szégyen és meztelenség kapcsolá-tát: Gen. 2.25., 3.1., 3.7., 3.21.) kérdéséhez: „És mondta Isten: legyen *világosság*” (a látás feltéte-le!)! „És lett világosság” (a teremtő erő/szó „testté” lett!) És csak ez után „látta Isten a világosságot, hogy jó”. (A világosságot, a fényt látja: a fénnel, amit megteremtett? *A látást teremtette meg?*)

„És látta Isten a világosságot, hogy jó és *elválasztotta* a világosságot a sötétségtől”. Nem mondja, hogy a sötétség rossz, és nem semmisíti meg a sötétséget: csak elválasztja tőle a világosságot és mindkettőt megszólítja, mindkettőnek nevet ad.

Szemérem, oda-nem-nézés – teremtés – csoda

Csoda és hit: A hagyományos középkori fogalmazás szerint „a hit a láthatatlanról való tudás”.

Rosenzweig: Csoda, a hit legkedvesebb gyermeke.³ A láthatatlan és kiejthetetlen, ami az idők végén láthatóvá és kiejthetővé válik: a Név. A Név kiejtésének a tilalma és a képtilalom azonossága.

A bűnbeesés-mítosz: „Megnyílnak szemeik és megtudják, hogy meztelenek”. Idő előtt oda-néznek, látnak és *azt* tudják, hogy meztelenek. („Megtudják, hogy meztelenek”: azt „tudják meg”, hogy csak énjük van.) A bűnbeesés megszegi a képtilalmat és a Név kiejtésének tilalmát.

Bálványimádás: a kígyó lesz az autoritás: fétis.

1 Eugen ROSENSOCK-HUESSY: *Angewandte Seelenkunde*. In: Uő: *Die Sprache des Menschengeschlechts*, 1. Band. Lambert Schneider, Heidelberg, 1964. 777–778. Tábor Bélánál az idézet németül.

2 *Szabó Lajosról*. 5. fejezet, hátulról a harmadik bekezdés.

* Az ophiták és J. Frank hadjárata a szemérem ellen – és a gnózis világosság (= logosz) kultusza. Rosenstock: szeméremrombolás a szemérem leküzdésével szemben. (ROSENSTOCK-HUESSY: *Id. mű.* 779.)

3 Franz ROSENZWEIG: *Der Stern der Erlösung*, 2. Teil, Einleitung, 7.

„Odanéznek” – tehát *nem nőnek*. Mert „akkor nővünk, amikor nem nézünk oda”⁴. A bűnbeesés: az ember növekedésének megszakítása. A növekedés: eleven kapcsolat az Egésszel. Táplálkozás az Egészből. Mindenki csak addig növekszik, amíg az Egészből táplálkozik. Aki részből táplálkozik, nem növekszik, csak megduzzad. Csak a birtoka növekedhetik, a hatalma, de ő nem, a kiléte nem.

És ez egyben azt is jelenti: a bűnbeesés *az egyetemes emberi léthez tartozó csoda* lehetőségének megszüntetése – illetve megbénítása. Mert csoda az, amihez egy dimenzióval meg kell nőnünk ahhoz, hogy mérhetővé tegyük a magunk számára. Ha tehát az ember nem tud növekedni, nem tud megnőni egy dimenzióval, a csodát nem tudja a maga számára mérhetővé tenni. Így a bűnbeesés után csak *csoska* csodára, mérhetővé *nem* tehető csodára van lehetőség: *mágiává zsugorodott csodára*. (A bűnbeesés-mítosz a *mágia kritikája*.) Ha mégis vannak olykor emberek, akik a csodát mérhetővé tudják tenni a maguk számára, tehát akiknek számára van csoda, úgy ez az emberlét misztériumához tartozik: meta-krisztológiai tény. Vagy meta-judeozófiai.

A bűnbeesés-mítosz átvilágítása

„Szeresd a Nevet, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész tehetségeddel”: nem vagy egyedül – ne érezd magad egyedül.

A biblicizmus kiindulópontja: a második személy, a szeretet és az öröm.

עֵדֶן (Éden) – Adonis: gyönyörűség, öröm. Mégpedig mint bontatlan létközösség. Az emberi lét kezdete a Biblia szerint: az öröm.

„Elrejtöztek, mert szégyellték magukat, hogy meztelenek”: Most már külön-külön rejtőzésre, autonóm rejtőzésre volt szükségük. Ez a külön-külön: az individuáció.

A meztelenség: az élőlény atomizáltsága. Körülötte az üres tér: a semmibe van beágyazva. Ruhája a semmi. A meztelenség tehát a magány.

Ha a meztelenítést a végletekig folytatjuk, eljutunk az atomhoz az üres térben.

Az עָרוֹם, árom kettős értelme – meztelen és ravasz – és a נָחָשׁ, náhás kettős értelme – kígyó és mágus⁵ – (az elsőt, a kígyót phallikus szimbólumként értelmezve) szorosan összefügg. A נָחָשׁ, náhás a magány – a kezdet autoritásától elszakadt lét – princípiuma. Okossága ravaszság, fortélyosság: autonóm (forrásától, autoritásától elszakadt) értelem, amely önmagának ad törvényt. Bitorolja a törvényhozó szerepét. A teremtést akarja utánozni, de csak külső–technikai oldalát tudja megragadni: mágus. Helyettesíteni akarja az egyetlen ént, a teremtő személyiséget, aki egyedül mondhatja magáról, hogy אֲנֹכִי יְהוָה, ánoki hásém (Én vagyok a Név). Alapcélja az én sokszorosíthatósága (figyelemre méltók ebből a szempontból a *genetikus manipuláció* modern perspektívái!). Sok autonóm, az ént helyettesítő ént akar létrehozni. Ennek kifejezője a נָחָשׁ, náhás jelentéstartományának másik, phallikus pólusa és az עָרוֹם, árom másik jelentése, a meztelenség a maga szexuális felszólító jellegével. A nemzés (és szülés) is autonóm mágikus aktus: megsokszorozza az emberteremtést.

Az individuációnak tehát egymástól elválaszthatatlan két oldala van: értelmi és szexuális. Mindkettő a létközösség forrásától elszakadt funkció.

A teremtő személyiségtől való elszakadás hasadást teremt, és ezt a hasadást újra meg újra át kell hidalni. Ez a tudás יָדַע, jádá) lényege: az alany–tárgy szakadék áthidalása. És ez a szexualitás lényege is. Ezért fejezi ki a Biblia יָדַע-val, jádával a szexuális aktust is, amelynek célja a férfit és nőt újra összekapcsoló gyerek létrehozása. A szexuális gyönyöréret mögött az rejlik, hogy a szexuális aktus pillanatában újra felvillan a hasadás előtti egység: az עֵדֶן, Éden gyönyöre.

A találkozás a személyiség plerómaszerű kölcsönös én–te áthatásának „képe és hasonlatossá-

4 [Szabó Lajosról](#). 5. fejezet, hátulról a harmadik bekezdés.

5 V.ö. *A bibliai teremtés- és bűnbeesés-fejezetek és a buddhai Kausalnexus közti kapcsolathoz* (l. [itt](#)), és *Mágia és kísértés* (l. [itt](#)).

ga.” Ennek az őstalálkozásnak gyönyöre jelentkezik a szexuális gyönyörben. Pontosabban: az én–te kettős énmámorának találkozása.*

Teória – ünnep – tragédia

Ugyanez rejlik az ünnep öröme vagy létünkre eszméltetése mögött is: az ünnep mint szimbólum emlékeztető a hasadás előtti létközösségre és e létközösség forrásához tartozásunkra: a növekedés eredetére: az Egészre.

A teória eredeti értelme is ezzel függ össze: „ünnepi játékot szemlélni, ahol istenek jelennek meg, elmerülni az ünnepben, vagyis csak az istenek jelenlétét szemlélni, minden mástól eltekinteni”.

Arisztotelész a teóriát mint az első mozgató, illetve a *vouç*, nusz abszolút *ηδονη*-jét, hédonéjét írja le, mint az abszolút *ηδονη*, hédoné és abszolút *ενεργεια*, *energeia* azonosságát. (Arisztotelésznél „a theória” az összemlélet gyönyöre.)

De a *tragédiában* az ananké útjába áll a theóriának: erősebb, mint a logosz, amely közvetít Isten és ember között. Ez másik körülírása a megszólíthatatlan túlerejének. Az ananké mágikusan, megszólíthatatlanul és meg nem szólítóan működik, és a tragikus hős bukása abból következik, hogy a logosz, a megszólító szó gyengébbnek bizonyul, mint a mágikusan megszólíthatatlan sors.

A „Selbst” = „önmaga” – magány, magam vagyok – legbelső magva Rosenzweig szerint a *daimón*. Zártság, némaság, énbé zártság! A tragikus hős a görög tragédiában nem beszél.⁶ Hallgat, mert a megszólíthatatlan túlerejében hisz, magában a megszólíthatatlanságban: márpedig a beszéd első feltétele a hit a megszólíthatóságban. A beszéd nem is egyéb, mint megszólítás.

Ad „theória” (v.ö. Plótinosz⁷): meditálni: az Egyre koncentrálni. Minden teória – kisebb vagy nagyobb rádiusszal, kisebb vagy nagyobb intenzitással – azóta is ez maradt. A theória speciálisan görög örökség. Nyilván elválaszthatatlan a logosztól, sőt talán attól is, hogy a logosz *közvetít* Isten és ember között. (V.ö. Platón logosz–erőszával is!)

Az ünnepi játéknál a közvetítő maga a játék, szereplőivel.

A *theória* tehát az *Egyet* szemléli a sokból. Éppen ellentétes személetet tükröz az *ótestamentumi* teremtéstörténet. Itt maga az *Egy* szemléli; és csak azt szemléli, ami „jó”: *וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב*: vajár elohim ki tov (látta Isten, hogy jó). Kissé görögre fordítva azt mondhatnánk, hogy itt maga az *Egy* a theoretikosz, s ez a *sokat* szemléli (pontosabban: látja!), mégpedig azt a sokat, amit ő teremtett és így „jó”.

Isten, ez a „theoretikosz” lát (szemléli) és láthatatlan; nem lehet látni, de *hallani* lehet, *beszél*.

* Az egyéniség a személyiség *öröme*. A kezdet fellobbantója: de ez a kezdet maga a személyiség. És ide tartozik az „énmámor” kérdése is. Az egyéniség az Sz = E azonosságban: a személyiség énmámora. És a személyiség–egyéniesség viszonyokban is mindig az egyéniség az énmámor. Vö. Jacob Böhme: „Lust”, kéj!

A szerelmi aktus mámora is ezzel függ össze. A szerelmi gyönyör fehériszágig hevített énmámor, mert maga az aktus a fehériszágig hevített individuáció aktusa. Az aszkézis mint érték különböző vallásokon belül éppen abból adódik, hogy a szerelmi aktusban *a személyiség nem vesz részt*, csak az egyéniség. Az aszkézis *ellen* pedig az szól, hogy az egyéniség a *személyiség* öröme, a kezdet fellobbantója. Mégsem állíthatjuk, hogy itt nem rejlik semmiféle olyan probléma, amely az etikum őstörténetéhez tartozik. A személyiség és az egyéniség azonossága kifejezhető úgy is, hogy a személyiség önmaga öröme. (V.ö. „isteni nárcizmus”; Arisztotelész teória–gyönyör elmélete; azonosság – Egész – érzékenység – szeretet). A szerelmi aktus öröme fellobbantja ezt a kezdetet, de mindjárt ki is oltja: bezárja az időbe.

6 V.ö. Franz ROSENZWEIG az attikai tragédiáról in: *Id. mű*, I. Buch. 101–103.

7 V.ö. PLÓTINOSZ: *A természetéről, a szemlélődésről és az Egyről*. (III.8.) in: Uő: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről*. Ford. Horváth Judit és Perczel István, Európa, 1986. 80.

A zsidóság Istene nem néma; Plótinosznál már a természet, a phüszisz is néma, és ezzel a hallgatásával az *Egyet* utánozza.

Az Ótestamentum Istene nem *tud*, hanem „lát”; a tudás csak „egyikük”⁸ tulajdonsága.

Nincs produktívabb alkotó munka, mint a mítoszban rejlő *logosz* világító erejének felszabadítása, és ennek segítségével a mítosz átvilágítása.

8 Utalás a Gen. 3. fejezetének 22. versére, ahol Isten ezt mondja: עָרַו בּוֹט תַּעֲדֵל וְנִמְמַד חָאֵב הִיָּה מְדַאָּה הוּא „Íme, az ember olyan lett, mint egy közülünk (egyikünk), tudója jónak és rossznak.”